

ความเป็นพลเมืองกับประชาธิปไตยชุมชน:
การวิเคราะห์ปัจจัยและความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล
Citizenship and Community Democracy:
The Analysis of Factors and Causal relations

วรพิทย์ มีมาก^{1*}
Worapit Meemak^{1*}

¹ สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพฯ 10240

¹ Philosophy Program in Public Administration, Ramkhamhaeng University, Bangkok, 10240, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: vorapitaya@hotmail.com

(Received: April 1, 2022; Revised: July 23, 2022; Accepted: July 25, 2022)

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย คือ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยันของความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชน และอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างความเป็นพลเมืองกับประชาธิปไตยชุมชน โดยศึกษาจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านใน 76 จังหวัดของประเทศไทย ไม่รวมกรุงเทพมหานคร การสุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน จำแนกออกเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ตามลำดับ โดยจะเลือกบุคคลที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมาเป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษา รวมตัวอย่างทั้งหมดเท่ากับ 8,800 คน ข้อมูลเก็บรวบรวมโดยใช้แบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบความเชื่อถือได้ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยัน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุ ผลการวิจัยจากการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยันอันดับที่ 2 พบว่า ข้อมูลเชิงประจักษ์ของความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชนที่เก็บรวบรวมจากกลุ่มตัวอย่างจะสอดคล้องกันกับองค์ประกอบของความเป็นพลเมืองและองค์ประกอบของประชาธิปไตยชุมชนที่ประมวลได้เชิงทฤษฎี และผลการวิจัยโดยใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุที่นัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 พบว่า ปัจจัยของความเป็นพลเมืองที่มีอิทธิพลต่อทั้งประชาธิปไตยชุมชนและองค์ประกอบของประชาธิปไตยชุมชนมากที่สุด ได้แก่ พลเมืองที่มีความรับผิดชอบในตนเอง รองลงไป ได้แก่ พลเมืองที่ใส่ใจในความยุติธรรม จิตสาธารณะ พลเมืองที่เข้าไปมีส่วนร่วม คารวธรรม ปัญญาธรรม และนิติธรรม ตามลำดับ

คำสำคัญ: ความเป็นพลเมือง ประชาธิปไตยชุมชน การวิเคราะห์ปัจจัย

Abstract

The research aimed to analyze confirmatory factors of citizenship and community democracy and also explain their causal relations. 8,800 nationwide individual samples from Thai village dwellers in 76 provinces, excluding Bangkok Metropolis, were selected through multistage sampling method, classified into regions, provinces, districts, sub-districts, and villages, respectively. Data collected by reliability-tested questionnaire were analyzed via confirmatory factor analysis and multiple regression method. The findings through second order confirmatory factor analysis revealed that empirical data gathered from samples on citizenship and community democracy are consistent with their theoretic components. Additionally, multiple regression results at 0.05 significance level exposed that factors of citizenship that have the greatest influence on both community democracy and its elements are personally responsible citizens, followed by justice-oriented citizen, public consciousness, participatory citizen, respected morality, wisdom, and rule of law, respectively.

Keywords: Citizenship, Community Democracy, Factor Analysis

บทนำ

นับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โครงสร้างของประเทศไทยมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางอย่างมาก [1-3] ทำให้การตัดสินใจขึ้นอยู่กับชนชั้นผู้นำ ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเชิงนโยบาย และไม่มีอำนาจในการติดตามตรวจสอบโครงการของรัฐบาลในพื้นที่ บทบาทของประชาชนในสังคมถูกลดทอนลงไป โดยมีสถานะเป็นเพียงกลไกหนึ่งของการขับเคลื่อนทางการเมืองเท่านั้น ดังนั้น การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

แนวคิดใหม่ของการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจ คือ การเพิ่มอำนาจให้แก่ชุมชนมากขึ้น [4-7] ซึ่งจะกระทำได้โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนสามารถจัดการชุมชนของตนเองได้มากขึ้น โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจและการอนุมัติให้มีการดำเนินการใด ๆ ในชุมชนที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งการดำเนินการตามแนวคิดใหม่จะสำเร็จได้ จำเป็นต้องสร้างประชาธิปไตยระดับชุมชนที่เข้มแข็ง [8-9] โดยประชาชนต้องเข้ามามีส่วนรับรู้ปัญหา แก้ปัญหา และพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง สำหรับปัญหาหลักเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยในชุมชนของไทย ได้แก่ โครงสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการจัดตั้งโดยรัฐ ไม่ใช่หน่วยการกระจายอำนาจไปให้ประชาชนบริหารอย่างแท้จริง กฎหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่เอื้อต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมมากนัก การมีส่วนร่วมของประชาชนในสภาองค์กรชุมชนไม่สามารถนำไปบังคับในการบริหารกิจการท้องถิ่นได้จริง รวมทั้งสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนยังไม่ได้ได้รับการคุ้มครองอย่างแท้จริง [10-13]

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการสร้างประชาธิปไตยชุมชน ได้แก่ ความเป็นพลเมือง อย่างไรก็ตาม รัฐบาลของประเทศไทยกำลังพัฒนามุ่งสร้างความเป็นพลเมืองโดยประชาชนสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ และจัดการอบรมความเป็นพลเมืองโดยหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเป็นการกระทำบนฐานของความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน เพราะความเป็นพลเมืองที่ยั่งยืนจะกระทำได้ก็โดยการให้การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง [14-15] ดังนั้น ประชาธิปไตยของประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่จึงล้มเหลว [16] สำหรับปัญหาหลักของไทยเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง ได้แก่ ประชาชนเป็นเพียงผู้ให้ความชอบธรรมแก่ตัวแทนที่มาจากการเลือกตั้ง ไม่ได้เป็นผู้ปกครองที่แท้จริง และไม่ได้เป็นเสรีชน หากเป็นเพียงผู้อยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของตัวแทนที่มาจากการเลือกตั้ง การแบ่งพรรคแบ่งพวก การไม่กล้าแสดงความคิดเห็นเพราะกลัวจะกระทบกับหน้าที่การงานและชีวิตส่วนตัว ประชาชนไม่รับผิดชอบต่อสังคมต่างคนต่างอยู่ ไม่เคารพสิทธิเสรีภาพของกันและกัน ทำให้เกิดสภาวะของความแปลกแยก [12, 17-19]

ในประเทศไทย มีงานทางวิชาการเกี่ยวกับประชาธิปไตยชุมชนและความเป็นพลเมืองในสังคมไทยหลายชิ้น โดยกล่าวถึงประชาธิปไตยชุมชนและความเป็นพลเมืองในเชิงคุณภาพ อาทิ [11-13, 20-22] เป็นต้น แต่ยังไม่มีการศึกษาที่ชัดเจนในเชิงปริมาณว่า องค์ประกอบของประชาธิปไตยชุมชนและความเป็นพลเมืองมีอะไรบ้าง และรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตยชุมชนและความเป็นพลเมืองเป็นอย่างไร ซึ่งความไม่ชัดเจนของงานวิชาการเชิงคุณภาพสะท้อนมาจากความแตกต่างใน 2 แนวทาง คือ ประชาธิปไตยชุมชนและความเป็นพลเมืองในความหมายที่อิงแหล่งที่มาของการเกิดกิจกรรมทางการเมือง อาทิ พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ระบบราชการ การเป็นตัวแทน การเลือกตั้ง การทำประชาพิจารณ์ เป็นต้น และประชาธิปไตยและความเป็นพลเมืองในความหมายที่อิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับการเมือง อาทิ อุดมการณ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรมพลเมือง จิตสำนึกสาธารณะ และการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เป็นต้น ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะศึกษาประชาธิปไตยชุมชนและความเป็นพลเมืองในเชิงปริมาณ

โดยมุ่งเน้นไปที่องค์ประกอบของประชาธิปไตยชุมชนและความเป็นพลเมือง และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล (Causal relations) ระหว่างประชาธิปไตยชุมชนและความเป็นพลเมือง เพื่อให้งานวิชาการมีความเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน โดยคาดหวังว่า ผลการศึกษาที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายและการวางแผนของรัฐบาลทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น รวมถึงการนำไปใช้เป็นทางออกเพื่อการจัดการปัญหาอีกหลายปัญหา เช่น การป้องกันการทุจริต การสร้างสังคมที่เป็นธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ และการสร้างความปรองดองเพื่อความสันติสุขของคนในชาติ เป็นต้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยัน (Confirmatory factor analysis) ของความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชน
2. เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล (Causal relations) ระหว่างความเป็นพลเมืองกับประชาธิปไตยชุมชน

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดประชาธิปไตยชุมชน

Tocqueville [23] เสนอแนวคิดว่าการเปลี่ยนแปลงในระดับรัฐมีฐานรากมาจากชุมชน ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินการกิจกรรมของชุมชนได้อย่างเต็มที่ โดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐ การกระทำต่าง ๆ จะมาจากการปรึกษาหารือในสภาชุมชนหรือที่ประชุมสาธารณะ สภาชุมชนเป็นผู้คัดเลือกและแต่งตั้งเจ้าหน้าที่มาปฏิบัติงานด้วยตนเอง และประชาชนในชุมชนมีพันธะที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันในผลประโยชน์สาธารณะ Mill [24] ให้ทัศนะว่า รัฐบาลกลางและท้องถิ่นควรแยกจากกันอย่างชัดเจน ประชาชนในชุมชนควรมีบทบาทในการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่น รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การตรวจสอบและควบคุมการบริหารงาน Held [25] เห็นว่า ประชาชนในชุมชนมีวิถีชีวิตบนฐานของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การตัดสินใจเพื่อที่จะดำเนินการใด ๆ ในชุมชนจะมาจากความเห็นพ้องกัน ประชาชนในชุมชนมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง Mathews [26] ให้ทัศนะว่า พัฒนาการของประชาธิปไตยชุมชนจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อประชาชนเชื่อมั่นในศักยภาพของตนที่จะจัดการกับปัญหาในชุมชนได้ โดยไม่ต้องพึ่งผู้อื่น Ostrom [27] เสนอว่า ประชาธิปไตยชุมชนที่ดีจะเกิดขึ้นได้ ถ้ากติกาที่กำหนดขึ้นมาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้กติกามีความเหมาะสมและได้รับการยอมรับอย่างแท้จริง การนำกติกาจากภายนอกเข้ามาบังคับใช้ อาจส่งผลให้ความร่วมมือของประชาชนในชุมชนลดน้อยลง ปัจจัยที่จะทำให้การกำหนดกติกาโดยประชาชนมีผลสัมฤทธิ์สูง ได้แก่ ความไว้วางใจ การแลกเปลี่ยนตอบแทน และการร่วมแก้ไขปัญหาด้วยกัน ซึ่งทัศนะดังกล่าว สอดคล้องกับ Sen [28] ที่เห็นว่า ประชาธิปไตยชุมชนเกี่ยวข้องกับการเพิ่มอำนาจและโอกาสในการควบคุมทรัพยากรที่จะส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชน

จากแนวคิดข้างต้นกล่าวได้ว่า ประชาธิปไตยชุมชนประกอบด้วย สถานะทางการเมืองการปกครองในชุมชน ซึ่งหมายถึง การกระจายอำนาจ การกำหนดอำนาจหน้าที่และกติกาต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชน และสถานะทางอุดมการณ์ในชุมชน ซึ่งหมายถึง เสรีภาพ ความเสมอภาค ความชอบธรรม และการมีส่วนร่วม

2. แนวคิดความเป็นพลเมือง

Heater [29] ระบุว่า นักปรัชญาคนแรกที่สำคัญต่อ “ความเป็นพลเมือง” คือ Plato โดยบ่งชี้ว่ามนุษย์ต้องมีคุณธรรม และมีความมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้วิธีการที่จะเป็นพลเมืองที่ดี และแนวคิดนี้ได้รับการสานต่อโดย Aristotle ซึ่งระบุว่า พลเมืองที่ดีจะต้องมีความรู้ในการจัดการทั้งในแง่ของผู้ปกครองหรือผู้ถูกปกครอง กล่าวได้ว่า ความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมนุษย์เข้าไปมีส่วนร่วมในสถานะสมาชิกของชุมชน เพื่อพิทักษ์สิทธิ์เสรีภาพของตน บนฐานของคุณธรรม ความเป็นพลเมืองไม่ติดตัวมาโดยกำเนิด [29-30] ขณะที่ Reich [31] และ UNDP [32] เสนอว่า ความเป็นพลเมืองแสดงได้โดยการมีจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้การกระทำกิจกรรมในชุมชนบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี Tocqueville [23] เสนอว่า วิถีชีวิตของความเป็นพลเมืองจะประกอบด้วย การมีจิตสำนึกร่วมกัน การไม่มีอคติ การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา การปฏิบัติภารกิจให้ดีที่สุด ความศรัทธาเริ่มสร้างสรรค์ ความไม่เห็นแก่ตัว การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันและกัน การไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ การยึดทางสายกลาง การมีจิตใจโอ้อวมาริ การตระหนักในความเป็นมนุษย์ และความมีคุณธรรม จากทัศนะของความเป็นพลเมืองสรุปได้ว่า วิถีชีวิตของความเป็นพลเมืองจะมีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ ปัญญาธรรม คารวธรรม นิติธรรม และจิตสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ปรากฏในพุทธศาสนา กล่าวคือ ปัญญาธรรม เป็นการใช้หลักการ เหตุผล และความถูกต้อง เพื่อแก้ปัญหา คารวธรรม เกี่ยวข้องกับเป็นพลดีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเคารพซึ่งกันและกัน นิติธรรมจะสะท้อนถึงการปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อสร้างความสงบเรียบร้อยในสังคม ส่วนจิตสาธารณะ จะหมายถึง การมีจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของชุมชน การเห็นคุณค่าของส่วนรวม และการร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม [33]

ความเป็นพลเมืองจำแนกได้เป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติทางกฎหมาย มิติทางสังคม และมิติทางการเมือง ในแง่มิติของกฎหมาย สิ่งที่เกี่ยวข้องมีความสำคัญ ได้แก่ สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ [34] ส่วนมิติทางสังคม หมายถึง การยอมรับ การเคารพ การยกย่อง และการให้เกียรติในความเป็นมนุษย์ [35] สำหรับมิติทางการเมืองที่สำคัญ ได้แก่ การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ([36-37] ซึ่งถือเป็นการตระหนักขั้นสูงสุดของธรรมชาติของมนุษย์ จากความเป็นพลเมืองทั้ง 3 มิติ Westheimer, & Kahne [38] ได้ประมวลและนำมาใช้จำแนกประเภทของพลเมืองออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ พลเมืองที่มีความรับผิดชอบในตนเอง (Personally responsible citizen) พลเมืองที่มีส่วนร่วม (Participatory citizen) และพลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคม (Justice oriented citizen)

3. ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพลเมืองกับประชาธิปไตยในชุมชน

Bourdieu [39] ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพลเมืองกับประชาธิปไตยในชุมชน พบว่า ความตระหนักและการรับรู้ของประชาชนมีส่วนสำคัญต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง Bellah, Madsen, Sullivan, Swidler, & Tipton [40] ได้สำรวจวิถีชีวิตของชุมชนในสหรัฐอเมริกา พบว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน รวมไปถึงการมีพันธะผูกพันทางสังคมในฐานะพลเมือง จะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ดำรงให้ความเป็นประชาธิปไตยในชุมชนมีความยั่งยืน Verba, Scholzman, & Brady [41] ได้ทำวิจัยเพื่อศึกษาความแตกต่างกันในคุณลักษณะของตัวอย่างเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง อาทิ เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะทำให้อธิบายความแตกต่างที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพลเมืองกับประชาธิปไตยในชุมชนว่า ทำไมชุมชนหนึ่งจึงมีความเป็นประชาธิปไตยมากกว่าอีกชุมชนหนึ่ง เช่นเดียวกับ Egan [42] ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพลเมืองกับประชาธิปไตยในชุมชน และเสนอ

ให้มีการปรับปรุงความสัมพันธ์ผ่านทางหลักสูตรการศึกษา Almond, & Verba [43] ได้ศึกษาวิถีชีวิตของความเป็นพลเมืองใน 5 ประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เยอรมันตะวันตก อิตาลี และเม็กซิโก ผลลัพธ์ที่ได้คือ ระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพจะเกิดขึ้นในสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบพลเมือง (Civic culture)

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาใช้การวิจัยเชิงสำรวจ ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านใน 76 จังหวัดของประเทศไทย ไม่รวมกรุงเทพมหานคร เพราะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ การสุ่มตัวอย่างใช้แบบหลายขั้นตอน (Multi-stage sampling) ดังนี้ (1) จำแนกภาคเป็น 7 ภาค ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตะวันตก ตะวันออกเหนือ ไต้ ภาคกลาง และปริมณฑล (2) สุ่มเลือกจังหวัดในแต่ละภาคมาเป็นกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มชั้นภูมิแบบสัดส่วน (Proportional stratified random sampling) รวมทั้งหมด 11 จังหวัด (3) ในแต่ละจังหวัด สุ่มเลือกอำเภอออกมา 2 อำเภอ รวม 22 อำเภอ (4) ในแต่ละอำเภอ สุ่มเลือกตำบลออกมา 2 ตำบล รวม 44 ตำบล (5) ในแต่ละตำบล สุ่มเลือกหมู่บ้านออกมา 2 หมู่บ้าน รวม 88 หมู่บ้าน (6) ในแต่ละหมู่บ้าน จะเลือกบุคคลมาศึกษา โดยใช้สูตรการสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน ได้หมู่บ้านละ 100 คน รวมตัวอย่างทั้งหมดเท่ากับ 8,800 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบความเชื่อถือได้ แบบสอบถามประกอบด้วย (1) ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ศึกษา (2) ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง มีองค์ประกอบ 2 ประการ ได้แก่ ปัจจัยประเภทของความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย พลเมืองที่มีความรับผิดชอบในตนเอง พลเมืองที่เข้าไปมีส่วนร่วม และพลเมืองที่ใส่ใจในความยุติธรรม และปัจจัยวิถีชีวิตของความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย ปัญญาธรรม คารวธรรม นิติธรรม และจิตสาธารณะ และ (3) ข้อมูลเกี่ยวกับประชาธิปไตย ชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยประชาธิปไตยชุมชนในฐานะการเมืองการปกครอง และปัจจัยประชาธิปไตยชุมชนในฐานะอุดมการณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างมีขนาดใหญ่ ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน ถูกต้อง และเชื่อถือได้ รวมทั้งทำให้การบริหารการจัดเก็บข้อมูลมีประสิทธิภาพ การดำเนินการจะกระทำผ่านทางสภาองค์กรชุมชนซึ่งจะเกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชนมากกว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ (1) ประสานงานกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อขอข้อมูลเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชนในประเทศไทย ที่จัดแจ้งการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ (2) คัดเลือกสภาองค์กรชุมชนในตำบลและหมู่บ้านที่สุ่มให้เป็นพื้นที่ตัวอย่าง (3) ประสานงานกับประธาน/เลขานุการสภาองค์กรชุมชนเพื่อขอข้อมูลเกี่ยวกับผู้แทนชุมชนท้องถิ่นในแต่ละหมู่บ้าน (4) ประสานงานกับประธาน/เลขานุการสภาองค์กรชุมชนและผู้แทนชุมชนท้องถิ่นในแต่ละหมู่บ้านเพื่อทราบตารางและสถานที่การอบรมหรือการประชุมในกิจการต่าง ๆ ที่สภาองค์กรชุมชนกำหนดขึ้นมา อาทิ ศาลาประชาคม โรงเรียน หรือห้องประชุม เป็นต้น (5) คัดเลือกนักศึกษาที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดที่สุ่มให้เป็นพื้นที่ตัวอย่าง ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการใช้ภาษาถิ่นในการติดต่อสื่อสาร และนำนักศึกษาทั้งหมดมาอบรมการใช้แบบสอบถามและเรียนรู้การติดต่อสื่อสาร (6) ในสถานที่ประชุมหรือสถานที่อบรมที่จัดโดยสภาองค์กรชุมชน จะมีรายชื่อของบุคคลที่เข้าร่วมประชุมหรือเข้ารับการอบรม ซึ่งนักศึกษาจะใช้รายชื่อนี้มาทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย เพื่อให้ช่วยตอบข้อมูลในแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยัน (Confirmatory factor analysis: CFA) และการวิเคราะห์ถดถอยพหุ (Multiple regression analysis)

ผลการวิเคราะห์

คุณลักษณะของตัวอย่างที่ได้จากการสำรวจประกอบด้วย (1) เพศ ตัวอย่างที่เป็นเพศชายและเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 47.41 และ 52.59 (2) อายุ จำแนกเป็น อายุ ≤ 25 ปี 26-45 ปี 46-60 ปี และ ≥ 61 ปี คิดเป็น ร้อยละ 18.41, 47.53, 26.47, และ 7.59 ตามลำดับ (3) ระดับการศึกษา จำแนกเป็น ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และปริญญาตรีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 25.70, 28.15, 15.23, และ 30.92 ตามลำดับ สำหรับผลการ วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์มีดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยัน ข้อมูลเชิงประจักษ์ของความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชน มีความสอดคล้องกันกับองค์ประกอบของความเป็นพลเมืองและองค์ประกอบของประชาธิปไตยชุมชนเชิงทฤษฎี ดังนี้

1.1 ความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย ประเภทของความเป็นพลเมืองและวิถีชีวิตของความเป็นพลเมือง

1.1.1 ประเภทของความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย พลเมืองที่มีความรับผิดชอบในตนเอง พลเมืองที่เข้าไปมีส่วนร่วม และพลเมืองที่ใส่ใจในความยุติธรรม

Model fit ของการทดสอบประเภทของความเป็นพลเมืองโดยใช้ 1st order CFA ปรากฏดังภาพ

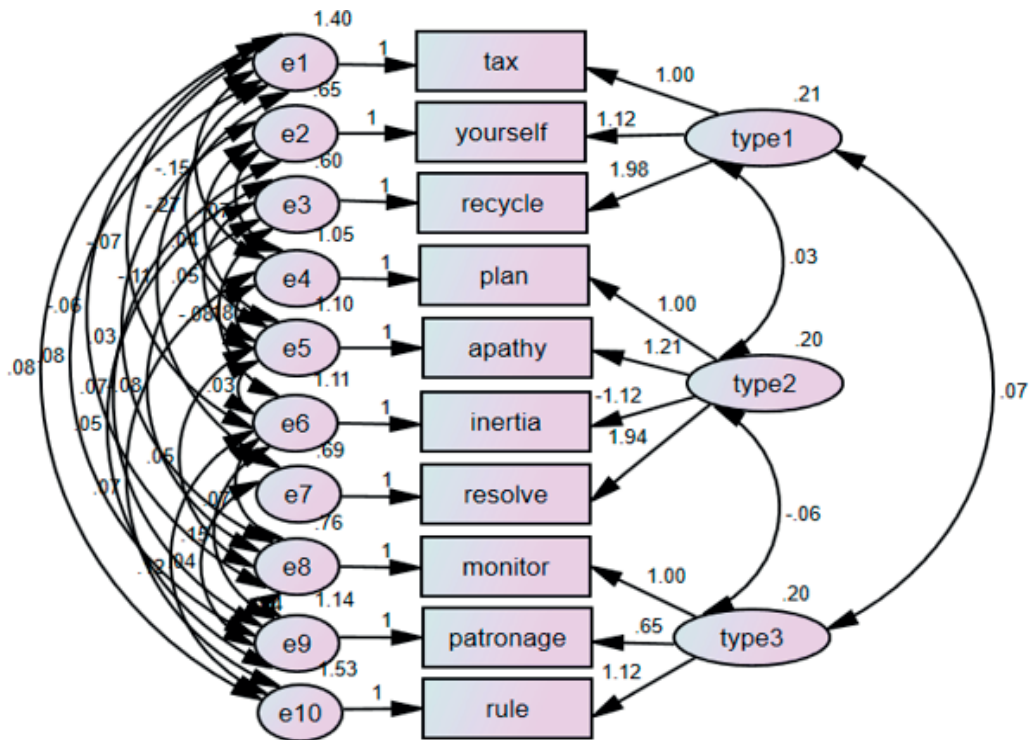

Figure 1 Model fit of type of citizenship

ค่าสถิติการทดสอบ Model fit: CMIN/DF = 2.729, AGFI = 0.997, RMR = 0.008, CFI = 0.998, RMSEA = 0.014

หมายเหตุ

type1 = พลเมืองที่มีความรับผิดชอบในตนเอง
 type2 = พลเมืองที่เข้าไปมีส่วนร่วม
 type3 = พลเมืองที่ใส่ใจในความยุติธรรม
 tax = ความเต็มใจจ่ายภาษีให้แก่ท้องถิ่น
 yourself = การเริ่มแก้ไขสิ่งผิดจากตนเองก่อนเสมอ
 recycle = การคัดแยกขยะอย่างถูกต้อง
 plan = การจัดทำแผนพัฒนาชุมชน

apathy = ความเห็นแก่ตน
 inertia = ความกระตือรือร้นในการพัฒนาชุมชน
 resolve = การแก้ไขปัญหาพร้อมกัน
 monitor = การติดตามตรวจสอบการทุจริต
 patronage = การใช้ระบบอุปถัมภ์ในการพัฒนา
 rule = การกำหนดกติการ่วมกันของชุมชน
 e = ค่าคลาดเคลื่อน

1.1.2 วิถีชีวิตของความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย ปัญญาธรรม คารวธรรม นิติธรรม และ จิตสาธารณะ Model fit ของการทดสอบวิถีชีวิตของความเป็นพลเมืองโดยใช้ 1st order CFA ปรากฏดังภาพ

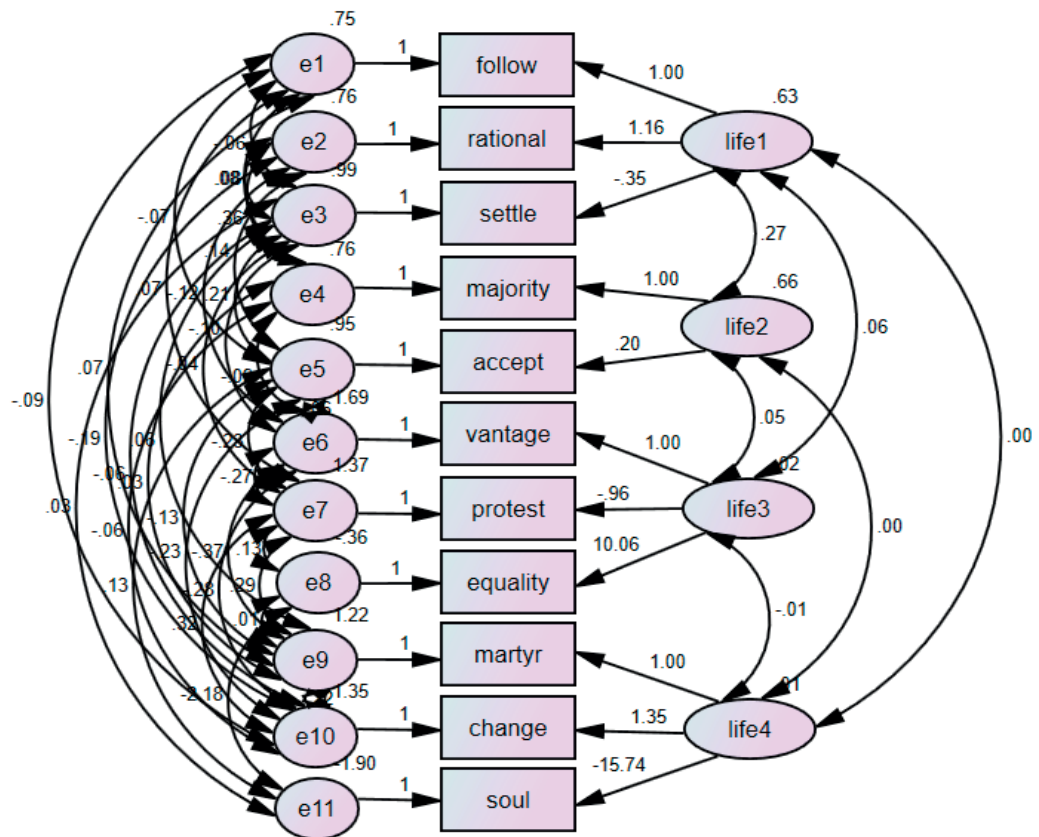

Figure 2 Model fit of way of life of citizenship

ค่าสถิติการทดสอบ Model fit: CMIN/DF = 2.213, AGFI = 0.997, RMR = 0.007, CFI = 1.000, RMSEA = 0.012

หมายเหตุ

life1 = ปัญญาธรรม

Life2 = คารวธรรม

life3 = นิติธรรม

Life4 = จิตสาธณะ

follow = การทำตามโดยไม่ไตร่ตรอง

rational = การมีเหตุผลประกอบการกระทำ

settle = การหาข้อยุติในชุมชน

majority = การเคารพเสียงส่วนใหญ่

accept = การยอมรับการวิจารณ์

vantage = การเอื้อประโยชน์ของกฎหมาย

protest = การชุมนุมประท้วง

equality = ความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรม

martyr = การเสียสละเพื่อชุมชน

change = การเปลี่ยนแปลงด้วยตนเองเพียงคนเดียว

soul = ความสำนึกในความเป็นชุมชน

e = ค่าคลาดเคลื่อน

1.1.3 ความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย ประเภทของความเป็นพลเมืองและวิถีชีวิตของความเป็นพลเมือง การทดสอบความเป็นพลเมืองจะใช้ 2nd order CFA Model fit ของการทดสอบวิถีชีวิตของความเป็นพลเมือง ปรากฏดังภาพ

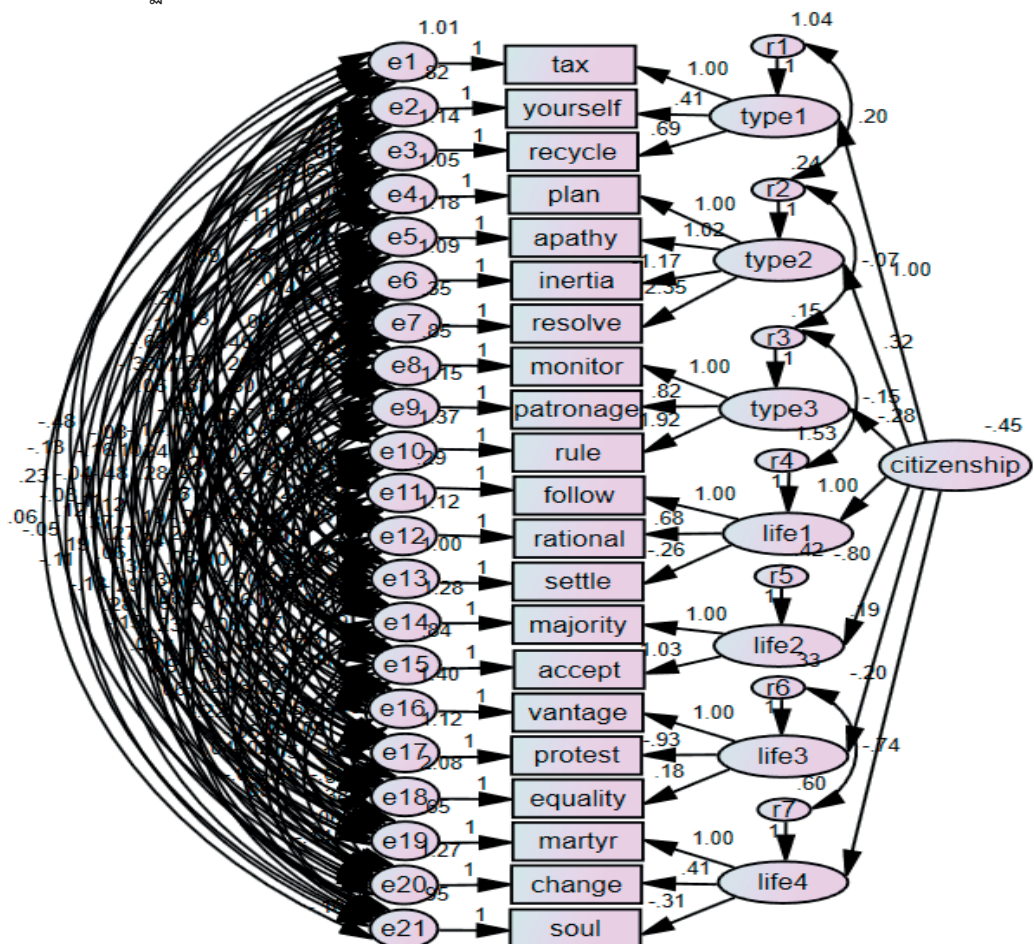

Figure 3 Model fit of citizenship

หมายเหตุ citizenship หมายถึง ความเป็นพลเมือง ส่วนตัวแปรอื่น ๆ ในภาพที่ 3 มีความหมายเหมือนกับภาพที่ 1 และ 2

ค่าสถิติการทดสอบ Model fit: CMIN/DF = 1.358, AGFI = 0.997, RMR = 0.005, CFI = 1.000, RMSEA = 0.006

2. ประชาธิปไตยชุมชน ประกอบด้วย สถานะทางการเมืองการปกครองและสถานะทางอุดมการณ์ในชุมชน

Model fit ของสถานะทางการเมืองการปกครองและสถานะทางอุดมการณ์ในชุมชนโดยใช้ 1st order CFA เป็นดังภาพ

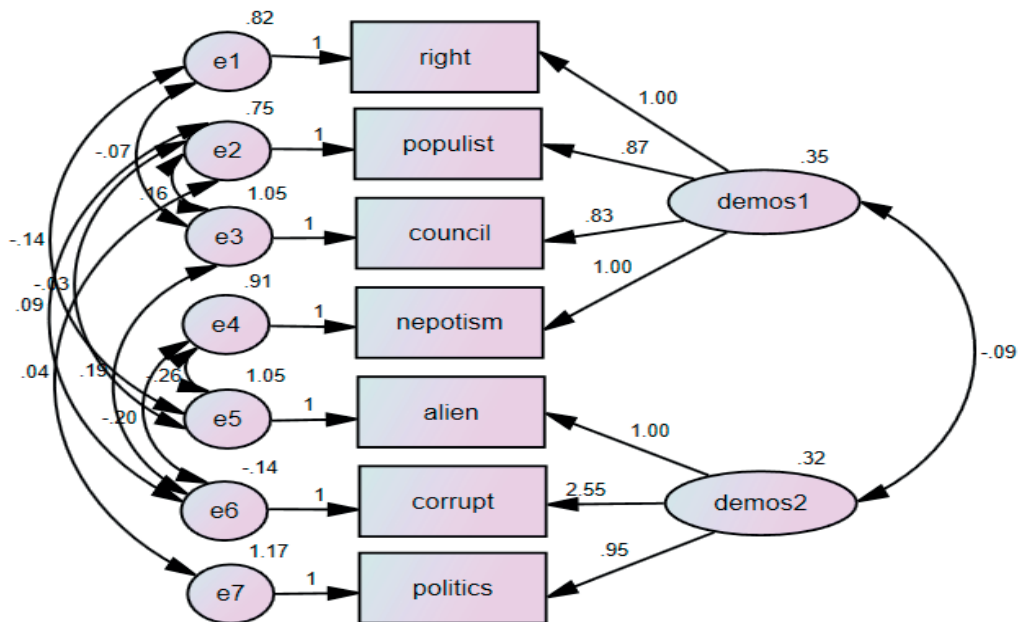

Figure 4 Model fit of politics and government status and ideological status in the community

หมายเหตุ

right	= การใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ	corrupt	= การโกงของนักการเมืองท้องถิ่น
populist	= การสร้างประชาธิปไตยโดยตรงในชุมชน	politics	= ความสนใจในการเมืองท้องถิ่น
council	= การทำประโยชน์ของสภาองค์กรชุมชน	demos1	= สถานะทางการเมืองการปกครองในชุมชน
nepotism	= ผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการ	demos2	= สถานะทางอุดมการณ์ในชุมชน
alien	= การอยู่ร่วมกันกับคนต่างเชื้อชาติ	e	= ค่าคลาดเคลื่อน

ค่าสถิติการทดสอบ Model fit: CMIN/DF = 1.032, AGFI = 0.999, RMR = 0.006, CFI = 1.000, RMSEA = 0.002

ส่วน Model fit ของประชาธิปไตยชุมชนทดสอบโดยใช้ 2nd order CFA ปรากฏดังภาพ

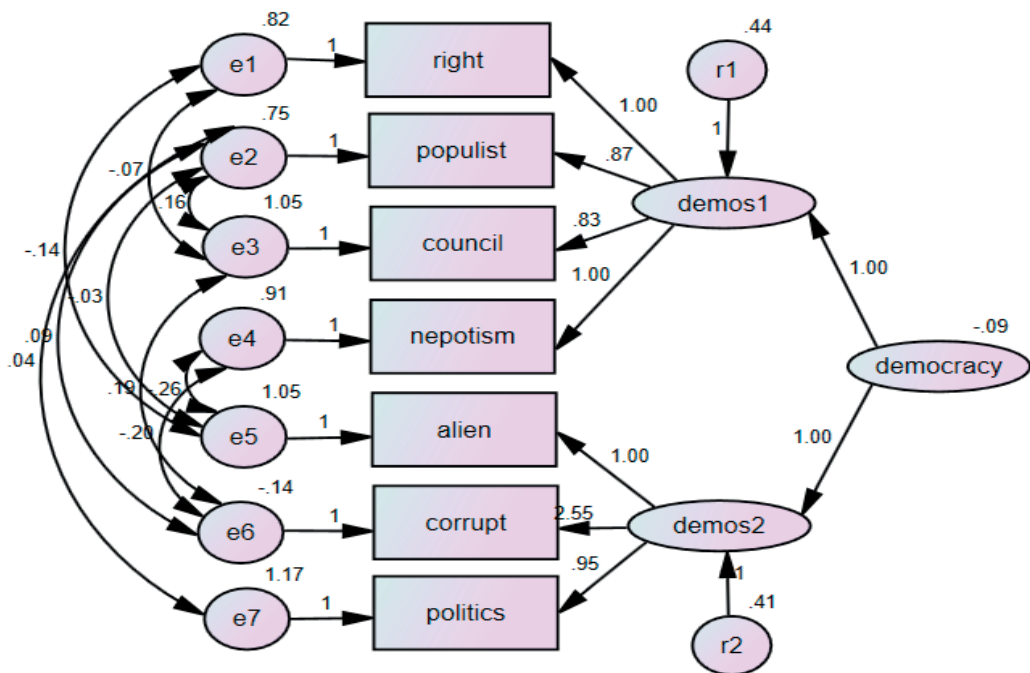

Figure 5 Model fit of community democracy

ค่าสถิติการทดสอบ Model fit: CMIN/DF = 1.032, AGFI = 0.999, RMR = 0.006, CFI = 1.000, RMSEA = 0.002

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างความเป็นพลเมืองกับประชาธิปไตยชุมชน

Table 1 Causal relations between citizenship and community democracy

รายการ		1		2		3		4		5		6		7		8		รวม
		X	Y	Z	X	Y	Z	X	Y	Z	X	Y	Z	X	Y	Z	X	รวม
A		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	22
B		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	17
C		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	20
D		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	15
E		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	17
F		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	14
G		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	19

หมายเหตุ 1 สัญลักษณ์ในตาราง

1 = ทั้งประเทศ

2 = ภาคกลาง

3 = ภาคเหนือ

4 = ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5 = ภาคตะวันออก

6 = ภาคตะวันตก

7 = ภาคใต้

8 = ปริมณฑล

หมายเหตุ 2 ตารางที่ 1 เป็นผลมาจากการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุ ดังนี้

$$X = a_0 + a_1A + a_2B + a_3C + a_4D + a_5E + a_6F + a_7G$$

$$Y = b_0 + b_1A + b_2B + b_3C + b_4D + b_5E + b_6F + b_7G$$

$$Z = c_0 + c_1A + c_2B + c_3C + c_4D + c_5E + c_6F + c_7G$$

X = ประชาธิปไตยชุมชน

Y = สถานะทางการเมืองการปกครองในชุมชน

Z = สถานะทางอุดมการณ์ในชุมชน

สรุปผล

1. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยัน (Confirmatory factor analysis) พบว่า ข้อมูลเชิงประจักษ์ของความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชน มีความสอดคล้องกันกับองค์ประกอบของความเป็นพลเมืองและองค์ประกอบของประชาธิปไตยชุมชนเชิงทฤษฎี ดังนี้

1) ความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย ประเพณีของความเป็นพลเมืองและวิถีชีวิตของความเป็นพลเมือง โดยประเพณีของความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย พลเมืองที่มีความรับผิดชอบในตนเอง พลเมืองที่เข้าไปมีส่วนร่วม และพลเมืองที่ใส่ใจในความยุติธรรม

2) วิถีชีวิตของความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย ปัญญาธรรม คารวะธรรม นิติธรรม และจิตสาธารณะ

3) ประชาธิปไตยชุมชน ประกอบด้วย สถานะทางการเมืองการปกครองและสถานะทางอุดมการณ์ในชุมชน

2. ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุ (Multiple regression analysis) พบว่า ตัวแปรความเป็นพลเมืองมีอิทธิพลต่อประชาธิปไตยชุมชน โดยความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล เมื่อพิจารณาเชิงพื้นที่ในระดับประเทศและแยกย่อยเป็นรายภาค ผลลัพธ์ที่ได้พบว่า ในภาพรวม ตัวแปรความเป็นพลเมืองที่มีอิทธิพลต่อประชาธิปไตยชุมชนมากที่สุด ได้แก่ พลเมืองที่มีความรับผิดชอบในตนเอง รองลงไป ได้แก่ พลเมืองที่ใส่ใจในความยุติธรรม จิตสาธารณะ พลเมืองที่เข้าไปมีส่วนร่วม คารวะธรรม ปัญญาธรรม และนิติธรรม ตามลำดับ

3. ตัวแปร 3 ลำดับแรก ได้แก่ พลเมืองที่มีความรับผิดชอบในตนเอง พลเมืองที่ใส่ใจในความยุติธรรม และจิตสาธารณะ แสดงให้เห็นว่า ผลลัพธ์ที่ได้โดยรวมมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญไปในทางประเพณีของความเป็นพลเมืองมากกว่าการให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตของความเป็นพลเมือง ซึ่งสะท้อนจากตัวแปรคารวะธรรม ปัญญาธรรม และนิติธรรมที่อยู่ในลำดับลดหลั่นลงมา

การอภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์ พบว่า มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างความเป็นพลเมืองกับประชาธิปไตยชุมชนในประเทศไทย ความสัมพันธ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดที่มีชื่อเสียง อาทิ Tocqueville [23] กล่าวว่า สมาชิกในชุมชนเป็นเสรีชน มีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค สมาชิกมีความผูกพันกับชุมชน มีจิตสาธารณะ และเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการต่าง ๆ ด้วยตนเอง ทำให้ประชาธิปไตยชุมชนมีความเข้มแข็ง และกลายเป็นฐานสำคัญของประชาธิปไตยระดับชาติ Mill [24] เห็นว่า ความเป็นพลเมืองจะแสดงออกผ่านทางการเรียนรู้และการปฏิบัติแบบล่องลอยด้วยตนเอง ซึ่งสิ่งนี้จะทำให้เกิดสมรรถนะในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย Arendt [44] เสนอว่า ฐานของประชาธิปไตยอยู่ที่ความเป็นพลเมืองซึ่งแสดงออกผ่านทางพื้นที่สาธารณะและการเสวนาด้วยสันติวิธี Heater [29] ให้ทัศนะว่า ประชาชนที่ตระหนักในเรื่องของหน้าที่ ความรับผิดชอบ ใส่ใจในความยุติธรรม และมีจิตสาธารณะ จะนำไปสู่การเป็นผู้ปกครอง (Ruler) และเป็นผู้ถูกปกครอง (Ruled) ที่ดี ซึ่งจะส่งผลทำให้การเมืองมีเสถียรภาพ Etzioni [45] ชี้ว่า การเคารพกติกาที่สร้างขึ้นมาร่วมกันจากระบบคุณค่าและความเชื่อที่ติงามของชุมชนที่ตกทอดสืบต่อกันมา จะเป็นกลไกการขับเคลื่อนชุมชนอย่างมีพลังในการพิทักษ์ผลประโยชน์ของชุมชน ด้วยการถ่วงดุลกับอำนาจรัฐ Putnam [46] ระบุว่าทุนทางสังคม (Social capital) ได้แก่ ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน การมีจิตสาธารณะ และการให้ความสำคัญต่อความยุติธรรม จะช่วยเพิ่มพลังอำนาจการต่อรองของประชาชนในเชิงสาธารณะ และเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชน

นักวิชาการหลายคนในประเทศไทยเสนอว่า การเปิดโอกาสให้พลเมืองมีพื้นที่เพิ่มขึ้นในการบริหารระดับชาติและระดับท้องถิ่น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ประชาธิปไตยที่ขาดการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของพลเมืองจะเป็นได้ก็แต่เพียงประชาธิปไตยในรูปแบบที่มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเท่านั้น คุณภาพและจิตวิญญาณของประชาธิปไตยที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการมีส่วนร่วมของพลเมืองเป็นสำคัญ [47] ความเป็นพลเมืองมีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย เพราะความสำเร็จของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จะต้องมาจากประชาชนที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยมีความรับผิดชอบ เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพกติกา มีจิตสาธารณะ มีความตื่นตัวและกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง [48] กล่าวได้ว่า ความสำเร็จของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะมาจากการสร้างประชาชนให้เป็นพลเมืองที่สามารถปกครองตนเองได้ โดยพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมีคุณสมบัติ 6 ประการ ได้แก่ รับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ เคารพหลักความเสมอภาค เคารพความแตกต่าง เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพกติกา และรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม [49]

ข้อเสนอแนะ

ผลสรุปจากการวิจัยพบว่า ตัวแปรความเป็นพลเมืองที่มีอิทธิพลต่อประชาธิปไตยชุมชนมากที่สุด ได้แก่ พลเมืองที่มีความรับผิดชอบในตนเอง รองลงไป ได้แก่ พลเมืองที่ใส่ใจในความยุติธรรม จิตสาธารณะ พลเมืองที่เข้าไปมีส่วนร่วม คารวธรรม ปัญญาธรรม และนิติธรรม ตามลำดับ โดยใน 3 ลำดับแรกจะเป็นตัวแปรประเภทของความเป็นพลเมือง 2 ตัวแปร ได้แก่ พลเมืองที่มีความรับผิดชอบในตนเอง และ พลเมืองที่ใส่ใจในความยุติธรรม ส่วนตัวแปรวิถีชีวิตของความเป็นพลเมืองมี 1 ตัวแปร ได้แก่ จิตสาธารณะ การจัดทำข้อเสนอแนะจะมุ่งเน้นที่ 3 ตัวแปรดังกล่าวแต่ยังคงสอดแทรกตัวแปรในลำดับลดหลั่นลงไปด้วยเช่นกัน อนึ่ง เพื่อให้การปรับเปลี่ยนความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชนของไทยประสบผลสัมฤทธิ์สูง การดำเนินการควรกระทำให้ครอบคลุมประชากรในวงกว้าง โดยจำแนกกลุ่มที่เกี่ยวข้องออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ เด็กและเยาวชน ผู้ปกครอง สื่อมวลชน เครือข่ายทางสังคม และรัฐบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อการปรับเปลี่ยนความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชนในแต่ละกลุ่มกระทำได้ ดังนี้

1. การสร้างความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชนสำหรับเด็กและเยาวชน กลุ่มนี้มีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นฐานรากของ 4 กลุ่มที่เหลือ ข้อเสนอหลักอยู่ที่การศึกษา กล่าวคือ ถ้าพิจารณาจากระบบการศึกษาและหลักสูตรในทุกระดับ จะพบว่า มีการบรรจุเรื่องความเป็นพลเมืองไว้เพียงบางคาบของการเรียนรู้ ในลักษณะของ “การป้อนเนื้อหาวิชา (Informative processing)” ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนขาดความรับผิดชอบในตนเอง รวมทั้งไม่สามารถเชื่อมโยงบทบาทของตนกับสังคมภายนอกได้ โดยเฉพาะการตระหนักในเรื่องของความยุติธรรม และการมีจิตสาธารณะ ข้อเสนอแนะ คือ

- 1) ปรับและทบทวนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ใน “วิชาหน้าที่พลเมือง” ให้เป็น “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง”

- 2) ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ โดยการเชื่อมโยงตนเองกับบริบทภายนอก บนฐานของ “ข้อเท็จจริง (Fact)” ที่เป็น วัตถุประสงค์ (Objective) ผสมผสานกับ “ค่านิยม (Values)” ที่เป็นอัตตะวิสัย (Subjective) ก่อนใช้ดุลพินิจ (Discretion)

3) เน้นการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) โดยการให้ผู้เรียนเข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวาและตื่นรู้ โดยเฉพาะการเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบในตนเอง พลเมืองที่ใส่ใจในความยุติธรรม และการมีจิตสาธารณะ

4) ฝึกฝนและปลูกฝังความฉลาดทางประชาธิปไตย (Democratic literacy) โดยเฉพาะในแง่ของการหาข้อสรุป (Claim) จากข่าวสารที่ตรงประเด็น (Relevant information) บนฐานของข้อสนับสนุน (Warrant) และข้อแย้ง (Rebuttal) มากกว่าการให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการเมืองการปกครองรัฐธรรมนูญ ฯลฯ ตามหนังสือเรียน โดยไม่สนใจที่มาของเนื้อหาว่าสอดคล้องกับหลักการหรือไม่

2. การสร้างความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชนสำหรับผู้ปกครอง กลุ่มผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์กลุ่มแรกให้เข้าใจชีวิตทั้งในแง่ของปัจเจกชนและสาธารณชน และเข้าใจการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม ข้อเสนอแนะ คือ

1) การเลี้ยงดูบุตรหลานให้มีความเป็นพลเมือง อาทิ สอนให้ลูกมีความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเอง ส่งเสริมให้เกิดทักษะการกล้าที่จะปฏิเสธในเรื่องที่ไม่ถูกต้อง

2) การสร้างเสริมประชาธิปไตยในครอบครัว ได้แก่ การให้ความสำคัญกับการเห็นคุณค่าของตนเอง และเห็นคุณค่าของผู้อื่น คุณค่าที่สำคัญ ได้แก่ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ซึ่งคุณค่าดังกล่าวจะสัมพันธ์กับความรับผิดชอบ ความยุติธรรม และการมีจิตสาธารณะ

3) สร้างสรรค์ “ความฉลาดทางดิจิทัล (Digital literacy)” เพื่อให้บุตรหลานสามารถรับมือกับความท้าทายและปรับตัวให้เข้ากับชีวิตแบบดิจิทัลได้ โลกดิจิทัลต้องการความรับผิดชอบและจิตสาธารณะในระดับสูง

3. การสร้างความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชนสำหรับผู้มีพลชน กลุ่มนี้มีบทบาทในการสื่อสารและณรงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และกระตุ้นให้ประชาชนรับรู้และเกิดความตื่นตัวในเรื่องของความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตย ข้อเสนอแนะ คือ

1) สื่อมวลชนควรเป็นกลาง ไม่เลือกข้าง ไม่สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม และกระตุ้นให้ประชาชนเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการกระทำเพื่อส่วนรวม

2) สื่อมวลชนควรณรงค์เพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรม

3) ส่งเสริมความฉลาดทางประชาธิปไตยดิจิทัล (Digital democratic literacy) ของผู้มีพลชน โดยใช้ Social media เทคโนโลยีสารสนเทศ และอินเทอร์เน็ต ในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารให้แก่ประชาชนในการใช้วิจารณญาณเพื่อตัดสินใจหรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งบนฐานของเหตุผล

4. การสร้างเครือข่ายทางสังคม กลุ่มนี้เป็นขบวนการทางสังคม (Social movement) เพื่อนำไปสู่การสร้างทุนทางสังคม (Social capital) ประโยชน์ที่จะได้ คือ การเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชน และการเพิ่มพลังอำนาจการต่อรองของประชาชน ข้อเสนอแนะ คือ

1) ผนึกพลังหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันในการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชน

2) ร่วมกันจัดทำหลักสูตรหรืออบรม “ความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชน” เพื่อเผยแพร่แก่สังคมในวงกว้าง

3) ร่วมกันวิเคราะห์และแก้ปัญหาของชุมชนโดยใช้รูปแบบ Active learning และ Service learning

4) สร้างกติการ่วมในชุมชนจากระบบคุณค่าและความเชื่อที่ดั้งเดิมของชุมชนที่ตกทอดสืบต่อกันมา เพื่อกำหนดความรับผิดชอบ ความยุติธรรม และจิตสาธารณะในชุมชน

5. การสร้างความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชนสำหรับรัฐบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มนี้จะมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตยชุมชนโดยใช้หลักการบริหารและปกครอง ข้อเสนอแนะ คือ

1) กระจายอำนาจในการตัดสินใจและการจัดการการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2) ผนวกการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองเข้าไปเป็นส่วนสำคัญในหลักสูตรหลักของทุกระดับการศึกษา และผสมผสานกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นเข้าไปในหลักสูตร

3) ปลูกฝังค่านิยมและคุณค่าของความเป็นพลเมืองแก่ประชาชน โดยเฉพาะความรับผิดชอบต่อความยุติธรรม และจิตสาธารณะเพื่อชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไป

เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องกับงานวิจัยฉบับนี้ การวิจัยต่อไปที่น่าสนใจมีหลายประเด็น อาทิ 1) ความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตย บทวิเคราะห์จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 2) การสร้างสมมติฐานสำหรับแนวคิดความเป็นพลเมืองกับประชาธิปไตยชุมชนเฉพาะของประเทศไทยขึ้นมา ซึ่งเรื่องที่สามารถจะได้นำมาศึกษา คือ ความเป็นพลเมืองกับประชาธิปไตยชุมชน บทวิเคราะห์ทฤษฎีฐานราก เป็นต้น

References

- [1] Nelson, M. H. (2002). Thailand: Problems with decentralization? In M. H. Nelson (Ed.). *Thailand's new politics: KPI yearbook 2001*. King Prajadhipok's Institute and White Lotus Press.
- [2] Haque, M. S. (2010). Decentralizing local governance in Thailand: Contemporary trends and challenges. *International Journal of Public Administration*, 33(12-13), 673-688.
- [3] Freedom House (2019). *Freedom in the world 2019: The annual survey of political rights & civil liberties*. Rowman & Littlefield Publishing Group.
- [4] Donovan, T., & Karp, J. A. (2006). Popular support for direct democracy. *Party Politics*, 12(5), 671-688.
- [5] Zittel, T., & Fuchs, D. (Eds.). (2007). *Participatory democracy and political participation: Can participatory engineering bring citizens back in?*. Routledge.
- [6] Sintomer, Y., Herzberg, C., & Röcke, A. (2008). Participatory budgeting in Europe: Potentials and challenges. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), 164-78.
- [7] Blakeley, G. (2010). Governing ourselves: Citizen participation and governance in Barcelona and Manchester. *International Journal of Urban and Regional Research*, 34(1), 130-45.

- [8] Creighton, J. L. (1992). *Involving citizens in community decision making: A guidebook*. Program on Community Problem Solving.
- [9] Bulmer, E. (2017). *Local democracy*. International IDEA.
- [10] Vatanasapt, V. (2003). Public participation in Thailand: Country trends on development and public participation. In K. J. Haller & P. Siroros (Eds.). *Legal foundations for public consultation in government decision-making* (pp. 65 – 82). Kobfai Publishing.
- [11] Laothamatas, A. (2010). *Community democracy: Political science for community organizations councils*. Community Organizations Development Institute.
- [12] Laothamatas, A. (2011). *Citizen politics*. King Prajadhipok's Institute.
- [13] McCargo, D. (2002). *Reforming Thai politics*. Nordic Institute of Asian Studies.
- [14] Campbell, D., Hess, F., & Levinson, M. (Eds.). (2012). *Making civics count: Citizenship education for a new generation*. Harvard Education Press.
- [15] Levinson, M. (2012). *No citizen left behind*. Harvard University Press.
- [16] Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity and poverty*. Crown Publishers.
- [17] Tantisunthorn, T. (2015). *Civic education for Thai society*. Institute of Public Policy Studies.
- [18] Pholphet, P. (2004). *A research project on monitoring and evaluating the enforcement of the constitution on rights, liberties and human dignity*. Chulalongkorn University.
- [19] Eawsriwong, N. (2017). Patronage system in Thai politics. *Matichon Weekly Magazine*, June 23-29.
- [20] Bunmi, T. (2004). *Civil society*. Saithan.
- [21] Wasi, P. (2007). *Community democracy: The foundation of solidarity politics and moral politics*. National Health Foundation.
- [22] Prasertkul, S. (2010). *People's politics in Thai democracy*. Viphasa.
- [23] Tocqueville, Alexis de (2000). *Democracy in America*. University of Chicago Press.
- [24] Mill, J. S. (1975). *Three essays: On liberty, representative government, the subjection of women*. Oxford University Press.
- [25] Held, D. (1986). *Model of democracy*. Polity Press.
- [26] Mathews, D. (1998). *Politics for people: Finding a responsible public voice*. University of Illinois Press.
- [27] Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.
- [28] Sen, A.K. (1999). *Development as freedom*. Knopf press.
- [29] Heater, D. (1990). *Citizenship: The civic ideal in world history, politics and education*. Longman.

- [30] Hill, D. M. (1994). *Citizens and cities*. Harvester.
- [31] Reich, H. (2006). *Local ownership in Conflict Transformation Projects*. Berlin: Bergh of Research Center for Constructive Conflict Management.
- [32] UNDP. (2008). *Capacity development: Empowering people and institutions*. United Nations Development Programme.
- [33] Bhikkhu P.A. Payutto (Somdet Phra Buddhaghosacariya) (2017). *Buddhadhamma: The laws of nature and their benefits to life*. Sahadhammika.
- [34] Dworkin, R. (1977). *Taking rights seriously*. Duckworth.
- [35] Phelan, Shane. (2001): *Sexual strangers: Gays, lesbians and dilemmas of citizenship*. Temple University Press.
- [36] Honohan, I. (2002). *Civic republicanism*. Routledge.
- [37] Faulks, K. (2000). *Citizenship*. Routledge.
- [38] Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2), 237–269.
- [39] Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. (R. Nice, Trans.). Harvard University Press.
- [40] Bellah, R. N, Madsen, R., Sullivan, W. M., Swidler, A., & Tipton, S. M. (2008). *Habits of the heart: Individualism and commitment in American life*. University of California Press.
- [41] Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). *Voice and equality*. Harvard University Press.
- [42] Egan, K. (1997). *The educated mind: How cognitive tools shape our understanding*. University of Chicago Press.
- [43] Almond, G., & Verba, S. (1989). *The civic culture*. Sage.
- [44] Hansen, P. B. (1993). *Hannah Arendt: Politics, history and citizenship*. Stanford University Press.
- [45] Etzioni, A. (1994). *The spirit of community: The reinvention of American society*. Simon & Schuster.
- [46] Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditional in modern Italy*. Princeton University.
- [47] Uwanno, B. (2011). Special Keynote on Closing the Academic Conference on Citizenship and the Future of Thailand. In *Academic Conference Papers of KPI Congress 13th*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.
- [48] Samkoset, V. (2011). *Civic education*. Matichon, March 3.
- [49] Thaewananurmitkul, P. (2012). *Civic education*. Nanmeebooks.